

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Светлана Асенова Игнатовска

на дисертационен труд на тема „Изграждане и развиване на социална компетентност при деца с разстройства от аутистичния спектър”

за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (научна специалност **Специална педагогика**)

Автор: Снежана Стоянова Велева

Научен ръководител: проф. д-р Снежана Христова Николова

Рецензията е изготвена на основание заповед № РД-16-191 от 19.12.2019 г. на ректора на Шуменски университет „Еп. Константин Преславски”, както и на решение на научното жури по процедурата. Представеният комплект от документи е съобразен със Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за развитие на академичния състав на ШУ.

Общо представяне на докторанта

От 2016 г. Снежана Велева е задочен докторант по Специална педагогика към катедрата. През 1987 г. се дипломира в ОКС „магистър” – Начална училищна педагогика. Магистър е и по Психология, има и специализация по Дефектология – Тракийски университет. Докторант Велева има придобита Първа ПКС – ДИКПО, гр. Варна. От 1985 г. до 2005 г. работи като специален педагог в Помощно училище „В. Друмев”, гр. Шумен. От 2006 г. до 2018 г. последователно работи като психолог в Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности – гр. Шумен, ЦДГ „Космонавт” и Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – гр. Шумен, като професионалната ѝ

дейност основно се състои в диагностика, терапия, индивидуално психологическо подпомагане на деца със СОП, изготвяне на психологически оценки и семейно консултиране.

От 2011 г. до момента г-жа Велева е хоноруван преподавател в катедра „Социална и специална педагогика” към Педагогически факултет на ШУ. Осъществява преподавателска дейност по дисциплините Деца с нарушения в психологичното развитие, Психодиагностика на деца с РАС, Психологическо консултиране, Методи за изследване и анализ на речева и езикова патология, Хиперактивност и дефицит на вниманието и др. Има сертификати от ШУ за ПК „Ресурсен учител”, от участие в обучение на тема „Монтесори-педагогика и приложението ѝ в работата с деца”, от Терапевтичен център „Пумпелина” за участие в тренинг „Техники за изготвяне на индивидуален и терапевтичен план” и др.

Г-жа Велева е организираща и провеждала тренинги на учители и родители по теми, свързани с психологическата готовност на детето за училище, грешките във възпитанието, овладяване на техники за работа с хиперактивни деца, техники за справяне със стреса и др. Обучавала е психолози и логопеди на тема: „Сензорна интеграция -- същност, техники и подходи при работа с деца със СОП”.

Сн. Велева е участвала в няколко проекта -- в проект „Социално включване“ на МТСПВ финансиран от МБВР -- 2014 г., като докторант в два университетски проекта към катедра „Специална педагогика” на Шуменски университет. Професионалните ѝ знания и компетентности са ползвани като ментор в Национален проект BG05M2OP001-2.002-0001 „Студентски практики – фаза 1”, по ОП „Развитие на човешките ресурси”, 2016-2017 г.

Професионалните интереси на докторантката са в областта на диагностиката на психологичното развитие на деца с различни нарушения в развитието – хиперактивност, аутизъм, умствена изостаналост и др.

Проявява активност при изготвяне на психологическа оценка на когнитивните, личностните и поведенчески способности и афинитет към разработка на програми за корекция и компенсация на дефицити в психичната сфера в процеса на индивидуална работа с деца със специални образователни потребности. Професионалната ангажираност на Снежана Велева, освен това, включва индивидуално и групово семейно консултиране, както и терапевтична работа с възрастни.

В периода на докторантурата г-жа Велева е участвала в научните форуми на Педагогическия факултет на ПУ „Еп. Константин Преславски” – научни конференции и докторантски конференции със свои статии и в съавторство с научния си ръководител, както и в кръгли маси по проблемите на приобщаващото образование.

Актуалност на тематиката

В България през последните години проблемите на децата от аутистичния спектър се изучават интензивно, правят се много опити за терапевтични и психолого-педагогически влияния върху децата-аутисти. Налага се необходимостта от ясна диференциация на тези състояния и съответен подход към социализацията на тези деца, създаване на система за корекция, развитие и социализация на децата с РАС, както и определяне на мястото и ролята на всички субекти, свързани с обучението и терапията в тази система.

Основната проблематика при детския аутизъм е свързана със социалната функция и социализацията. Още Л. Канер сочи, че аутизмът е нарушение на нормалната връзка между детето и обкръжаващата го действителност от най-ранна възраст, което трудно се поддава на компенсация, корекция и преодоляване.

Проблем в процеса на социална интеграция при децата с аутизъм си остава същността на състоянието „сам за себе си”. От това следва

неразвитието на комуникативен потенциал, мотивацията за съвместна дейност и социалното знание (познание).

Основните методи, използвани в терапевтичната работа с деца с РАС, са подчертано свързани както с основната симптоматика, така и с редица индивидуални личностни особености на детето. Голямо значение за избора на методи и насоки на работата имат възрастта, полът на детето, отношенията в семейната среда и нивото на готовност на детето да влезе в контакт. Следва да се има предвид обстоятелството, че са възможни внезапни и неочаквани за специалния педагог и терапевт реакции на аутистичното дете, форми на поведение или на взаимодействие.

Избраната от докторант Снежана Велева тема на дисертационния труд е актуална, интересна и привлича вниманието. Дава възможност да се проследят постиженията на децата с разстройства от аутистичния спектър в процеса на прилагането на иновативен модел за сензорна стимулация и ерготерапевтична интервенция, който да подобри изграждането и развитието на социалните им умения и компетентности.

Подбраните методи на изследване позволяват постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

Характеристика и оценка на дисертационния труд

Рецензираният дисертационният труд съдържа 165 стр. основен текст. Включва 28 таблици, 40 диаграми, 2 фигури в три глави. Библиографията съдържа 145 източника, от които 97 на кирилица, 41 на латиница и 7 интернет източника. Към дисертацията са включени 3 приложения, разположени на 8 страници.

Дисертационният труд на Снежана Велева съдържа всички задължителни елементи: заглавна страница, съдържание, списък на използваните съкращения, увод, изложение, заключение, литература, приложения.

Спазени са главните методически изисквания – коректно определени обект и предмет на изследване, ясни формулировки на целта, задачите и хипотезите, обосновка на актуалността, методи и етапи на изследването, изводи, препоръки и приноси моменти.

Богатото и задълбочено изследване на използваната българска и чуждестранна литература по темата дават възможност да се изведе значимостта на изследвания проблем, да се систематизират и обосноват конкретните изводи.

В *Първа глава* обстойно се разглеждат различните виждания на водещи автори, относно основни характеристики на деца с разстройства от аутистичния спектър, исторически аспекти в развитието на теориите, разпространение, причини и диагностика на РАС. Представени са класификации на разстройствата от аутистичния спектър като се прави съпоставка между тях. Направена е и сравнителна характеристика между МКБ-10 и DSM-V. Докторантката показва таблица с диагностични тестове за РАС, като диагностицирането се осъществява в клинични условия. (по М. Шошев, 2016). С прецизност изяснява същността на социалната компетентност, като понятие „чадър”, което служи за обозначаване на спектър от способности и социални умения, помагачи на личността при справянето ѝ в различни социални ситуации.

В параграф 3.2. докторант Велева посочва терапевтичните възможности на сензорната интеграция, терапевтичните задачи, практически упражнения и техники за сензорна стимулация, традиционна и алтернативни терапии за сензорно въздействие.

В параграф 4. се отделя достойно представяне и на ерготерапията като лечебна дейност, като бързо развиваща се професия и основен съдружник на сензорната интеграция за развитие на социални умения и компетентности.

Във *Втора глава – Дизайн на изследването* прави впечатление подборът на методите за теоретично, емпирично и експериментално изследване – анкетно проучване сред ресурсни учители и специалисти, чек лист за социална компетентност, тестът АТЕС за оценка на лечението, провеждано на детето с РАС. Но най-открояващ се е иновативният SSOT модел – моделът за сензорна стимулация и ерготерапия, който е конструиран с цел изграждане и развитие на социалната компетентност на децата с РАС. /представен на фиг. 2, стр. 86/. Тук докторант Сн. Велева подробно описва стъпките на SSOT модела, представляващи различни по сложност и структура дейности.

Организирането и провеждането на емпиричното изследване с прилагане на разработения модел е осъществено на три етапа, в продължение на период от 3 години. Респондентите на изследването са две групи, описани коректно и представени нагледно чрез таблици. Това са специалисти, работещи с деца с РАС от различни градове и деца с РАС. Адекватният им подбор дава възможност за набиране на достатъчно информация в контекста на поставената цел.

В *Трета глава* се анализират резултатите от проведените изследвания според използваните методи, доказва се ефективността на модела.(SSOT)

Личният опит и практическа дейност на докторантката с деца с разстройства от аутистичния спектър я насочват и ѝ помагат да обобщи изисквания за прилагане на модела:

- Въвеждане на правила и изисквания – какво точно да прави детето.
- Уеднаквяване на изискванията за родители, учители и специалисти, работещи с детето.
- Постоянство при изискването за спазване на правила.

Изведените *теоретични приноси и приноси към практиката* са естествен резултат от направеното научно-практическо дисертационно изследване. Приемам ги като логически завършек на цялостно изследване, които откриват широка перспектива пред докторант Снежана Велева за продължаване на изследователската ѝ дейност.

Оценка на автореферата

Авторефератът в обем от 46 страници коректно отговаря на структурата и съдържанието на разработката и представя най-съществените черти на дисертационния труд.

Представени са най-важните резултати от изследването в достатъчно изчерпателен вид. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

Публикации по дисертационния труд

Публикационната дейност на докторантката се състои от пет на брой доклада, съотнесени с темата на дисертацията и проблемите на децата с РАС (1 самостоятелен и 4 в съавторство, единият от които е с научния си ръководител). Всички публикации са от конференции с международно участие и докторантски конференции.

Тази публикационна активност удовлетворява необходимостта от начални научни изяви на Снежана Велева и отговаря на изискванията към докторантското обучение.

Въпроси:

1. При децата с РАС положителните промени при формиране и развитие на социална компетентност настъпват само при използването на терапевтичния SSOT – модел или се обясняват и с влияние на други фактори? Кои биха могли да бъдат те?

2. В една от препоръките конкретизирате, че моделът може да бъде работещ и при други категории деца със СОП. Бихте ли посочили точно при кои?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

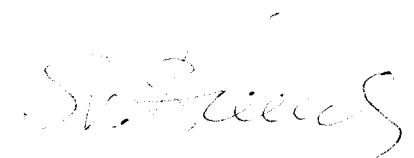
Предложеният дисертационен труд притежава необходимите достойнства, с които удовлетворява изискванията за докторантско изследване.

Иновативното и аргументирано теоретико-практично изследване, отлично представеният работещ, терапевтичен и ефективен модел, обосновават изводи и приноси ми дават основание за категорична **положителна оценка** и предлагам на уважаемото Научно жури да даде положителен вот и да присъди на **Снежана Стоянова Велева** образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (научна специалност Специална педагогика).

10. 02. 2020 г.

гр. Шумен

Рецензент:

/доц. д-р Светлана Игнатовска/